

Prof. dr hab. Krzysztof Marcinek

Katowice, 25 listopada 2021 r.

Katedra Inwestycji

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

RECENZJA

rozprawy doktorskiej

Pana mgra Roberta Matusiaka

pod tytułem:

MIĘDZYNARODOWE OPODATKOWANIA A LOKALIZACJA
POLSKICH BEZPOŚREDNICH INWESTYCJI ZAGRANICZNYCH

napisanej pod kierunkiem naukowym

promotora Pani dr hab. inż. Małgorzaty Jaworek, prof. UMK

i promotora pomocniczego Pana dra Andrzeja Geise

1. Podstawa recenzji

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgra Roberta Matusiaka pt. „Międzynarodowe opodatkowania a lokalizacja polskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych” została przygotowana w związku z powołaniem mnie przez Radę Dyscypliny Naukowej Zarządzania i Jakości Wydziału Nauki Ekonomicznych i Zarządzania UMK na recenzenta, o czym zostałem poinformowany przez Przewodniczącą ww. Rady Panią Prof. dr hab. Aldonę Glińska-Noweś w piśmie z dnia 4.10.2021 r.

W recenzji uwzględnione zostały ustawowe kryteria stawiane rozprawom doktorskim, zgodnie z którymi powinna ona zawierać oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz

wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

2. Wybór tematu i znaczenie podjętej problematyki badawczej

Polityka podatkowa zazwyczaj pojawia się jako jedno z wiodących zagadnień w dyskusji na temat czynników, które mogą przyciągać lub też zniechęcać do bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ). Podjęta zatem w rozprawie problematyka opodatkowania, badana w kontekście lokalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych jest ważnym i aktualnym tematem, zarówno z punktu widzenia nauki, jak i praktyki inwestowania rzeczowego w skali międzynarodowej.

Oceniając pozytywnie dobór problematyki badawczej, chciałby zwrócić uwagę na trzy kwestie:

- 1) Przepływy BIZ od wielu lat są przedmiotem badań ekonomicznych, mimo to w literaturze teoretycznej i badaniach empirycznych wciąż brak jest jednoznacznych dowodów dotyczących oddziaływania poszczególnych czynników wpływających na BIZ. O ile jednak w przypadku niektórych z nich, w szczególności: kosztów pracy, otwartości gospodarki, wielkości rynku, jakości infrastruktury czy też stabilności gospodarczej istnieje wśród badaczy konsensus, to w przypadku podatków rezultaty badań empirycznych ukazujących ich związki z BIZ nie są jednoznaczne, a więc wymagają badań.
- 2) Niektóre regulacje prawne dotyczące podatków w wymiarze międzynarodowym budzą od lat kontrowersje (m.in. umożliwiające stosowania nieuczciwej konkurencji podatkowej). O potrzebie ich doskonalenia świadczą m.in. prowadzone aktualnie na forum OECD prace mające na celu wykreowanie nowych zasad międzynarodowego opodatkowani największych firm.
- 3) W wielu krajach świata zauważyć można od ubiegłego (2020) roku nasilenie aktywności w podejmowaniu zachęt (w tym związanych z podatkami) dla bezpośrednich inwestycji zagranicznych, doceniając ich znaczenie w odbudowie i przebudowie gospodarki w czasie po pandemii.

W świetle powyższych uwag stwierdzam, że temat rozprawy mieści się w ważnym nurcie prac teoretycznych jak i podejmowanych przedsięwzięć w praktyce bezpośrednich

inwestycji zagranicznych w świecie. Wybór tematu można zatem uznać za zgodny z oczekiwaniami stawianymi rozprawom doktorskim.

3. Ocena poprawności celów oraz hipotez badawczych

Cele oraz hipotezy badawcze przedstawione zostały we Wstępie.

Główny cel naukowy rozprawy został określony jako "Identyfikacja międzynarodowych podatkowych czynników stymulujących i/lub destymulujących lokalizację bezpośrednich inwestycji zagranicznych".

Cel ten został sformułowany poprawnie i jasno wyznacza kierunek badań.

Oprócz celu głównego wskazane zostały, również poprawnie, dopełniające cztery cele poboczne, spójne z treścią zagadnień podejmowanych w kolejnych fragmentach rozprawy, a więc związane są z poszczególnymi etapami realizacji celu głównego. Zarówno cel główny jak i poboczne zostały sformułowane w klarowny sposób i wyznaczyły strukturę rozprawy.

W nawiązaniu do celów badawczych, Doktorant sformułował – na podstawie literatury oraz światowych i polskich doświadczeń w obszarze BIZ - trzy hipotezy badawcze:

H 1: Wysokość stawki podatku dochodowego w kraju lokaty jest jedną z ważnych determinant podejmowania polskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

H 2: Umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania między krajem macierzystym a krajem lokaty są jednym z istotnych czynników podejmowania polskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

H 3: Pomiędzy liczbą lat trwania umowy o unikania podwójnego opodatkowania a lokalizacją polskich inwestycji zagranicznych istnieje istotny związek przyczynowo-skutkowy.

Sformułowanie hipotez dobrze oddaje cel i treść prowadzonych w pracy badań. O ile jednak brzmienie hipotez 2 i 3 nie budzi zastrzeżeń, to pewne wątpliwości nasuwają się co sposobu sformułowania hipotezy 1, która wydaje się mieć charakter dość przekonujący, aczkolwiek wymagający naukowej weryfikacji (tzw. twardych danych pochodzących z badań).

4. Ocena zastosowanych metod badawczych

Praca ma charakter studium teoretyczno-empirycznego, a więc realizacja przyjętych celów oraz weryfikacja hipotez wymagała przeprowadzenia studiów literaturowych oraz ilościowych badań empirycznych; tym samym metody badawcze mają charakter zarówno jakościowy jak i ilościowy.

Badania jakościowe obejmują głównie krytyczną analizę bogatej literatury oraz innych źródeł, ze szczególnym uwzględnieniem determinant lokalizacji polskich BIZ. Wykorzystano łącznie 317 źródeł literatury (książki, artykuły, roczne raporty UNCTAD), akty prawne a także źródła internetowe. Dobór źródeł (bardzo aktualnych) oceniam jako właściwy, odpowiadający wielowątkowej problematyce rozprawy. Rzetelne studia piśmiennictwa a także przeprowadzona analiza bibliometryczna umożliwiła identyfikację luki poznawczej oraz determinant lokalizacji BIZ.

Oceniając badania jakościowe, należy mieć na uwadze, że rozwinięciem analizy światowego piśmiennictwa (w tym także raportów międzynarodowych organizacji) miało być - zaprojektowane przez Doktoranta - badanie polskich bezpośrednich inwestorów, przeprowadzone z wykorzystaniem interaktywnego kwestionariusza ankietowego. Żałować należy, że odmowa przez inwestorów uczestnictwa w badaniu nie pozwoliła zrealizować tego ambitnego zamierzenia. Równocześnie wskazuje to na stojące przed badaczami trudności w głębszym rozpoznaniu skomplikowanych kwestii tzw. optymalizacji podatkowej w wymiarze międzynarodowym i tym samym potwierdza zasadność podjęcia wspomnianych wcześniej prac na forum OECD, mających na celu wykreowanie nowych zasad międzynarodowego opodatkowania największych firm.

Pozytywnie oceniam również badania ilościowe mające na celu poznanie wpływu międzynarodowego opodatkowania na lokalizację polskich BIZ. Badanie przeprowadzone przy zastosowaniu modelu grawitacyjnego z wykorzystaniem danych makroekonomicznych 18 państw z powodzeniem posłużyło weryfikacji hipotez badawczych.

Podsumowując, uważam że metody badawcze zostały trafnie dobrane i prawidłowo wykorzystane w realizacji celu pracy i weryfikacji hipotez.

5. Struktura oraz uwagi merytoryczne

Rozprawa doktorska Pana mgra Roberta Matusiaka liczy 237 stron, obejmując: stronę tytułową, spis treści (s.3-4), wstęp (s.5-11), część zasadniczą złożoną z 5 rozdziałów (s. 12-206), zakończenie (s.207 – 209), załączniki (s.210 – 213), spis literatury, aktów prawnych i źródeł internetowych (s.214 – 230), spis tabel, schematów i wykresów (s.231 - 234) oraz podsumowanie w języku angielskim (s.235 – 237).

Praca została dobrze skomponowana. Jej strukturę oceniam jako prawidłową, bardzo przejrzystą. Kolejne rozdziały i podrozdziały stanowią logiczną sekwencję omawianych zagadnień.

Wstęp. Treść wstępu odpowiada wymaganiom warsztatowym. W pierwszej kolejności Doktorant w sposób ogólny, jednakże przekonujący (z uwzględnieniem danych statystycznych GUS oraz NBP) przedstawił szerszy kontekst badanej problematyki i tym samym wykazał jej znaczenie. Następnie, w komunikatywny sposób sformułował główny cel pracy oraz cztery cele poboczne a także trzy hipotezy badawcze. W dalszej kolejności syntetycznie scharakteryzowana została treść pięciu rozdziałów rozprawy. Na podkreślenie zasługuje fragment wstępu poświęcony metodyce badań. Prezentację metodyki badań i schematu procedury badawczej cechuje przejrzystość, którą zapewnia m.in. tabela W.1. (s. 11). Ważnym dopełnieniem w zakresie metodyki jest charakterystyka wykorzystanych w rozprawie materiałów i źródeł badawczych (bibliografii, statystyk gospodarczych i innych informacji). Doktorant odniósł się również do zamierzenia badawczego (badań jakościowych), którego realizację uniemożliwiła wspomniana już niedostępność danych empirycznych.

Rozdział 1, poświęcono teoretycznym aspektom kategorii bezpośrednich inwestycji (BIZ). Omówiono zostały takie zagadnienia, jak istota BIZ i ich definicje, a także ukazany został - w niezwykle syntetycznym ujęciu – ich rys, mający swe korzenie w Starożytności. Przedstawiono ponadto sposoby wejścia inwestora do kraju lokaty w formie kapitałowej oraz modele internacjonalizacji przedsiębiorstw. Rozdział kończy prezentacja wybranych siedmiu teorii BIZ oraz teorii handlu międzynarodowego.

Rozdział 1 ma charakter wprowadzająco-porządkujący, co skutkuje usystematyzowaniem podstawowej wiedzy z zakresu BIZ. Jest bogaty pod względem treści,

umiejętnie (z zachowaniem proporcji poruszanych zagadnień) przedstawionej na 43 stronach, z bardzo licznymi odniesieniami do krajowej i światowej literatury.

Rozdział 2, poświęcony determinantom BIZ jest zróżnicowany pod względem charakteru treści. Mianowicie, pierwsza jego część (podrozdział 2.1) rozwija aspekty teoretyczne BIZ, tj. zawiera przegląd dorobku teoretycznego w zakresie determinant i motywów BIZ. Stanowi równocześnie właściwe wprowadzenie do podrozdziału 2.2., w którym Autor dokonał i analizy bibliometrycznej światowego dorobku (czasopism) z zakresu BIZ. Sporządzona przez Doktoranta interesująca analiza umożliwiła rozpoznanie stanu piśmiennictwa w badanym zakresie, w tym zidentyfikowanie głównych obszarów badawczych w zakresie determinant BIZ i w konsekwencji wskazanie istniejącej tu luki badawczej. Podrozdział 2.2. zawiera także przegląd światowych badań poświęconych podejmowanym BIZ z uwzględnieniem czynników podatkowych, co jest istotne z perspektywy celu rozprawy. W końcowym fragmencie rozdziału 2 analizą objęte zostały determinanty BIZ podejmowanych przez polskie przedsiębiorstwa.

Wspomniany przegląd światowego dorobku jak i polskich BIZ zostały przeprowadzone rzetelnie a ich wyniki (badań polskich) przedstawiono w czytelny sposób w tabeli 2.6. (ss.87- 90). Sądzę jednak, że ostateczne podsumowanie, zamieszczone na końcu rozdziału (s.95) należało bardziej rozwinąć..

Rozdział 3 zamyka warstwę teoretyczną rozprawy. Poświęcony został kluczowej problematyce z punktu widzenia celu rozprawy oraz sformułowanych hipotez, tj. podatkom. Treść rozważań dotyczących tej fundamentalnej kategorii ekonomicznej a zarazem instytucji prawnofinansowej została trafnie wyselekcjonowana, tj. zawiera prezentację wybranych kwestii systemu podatkowego, istotnych dla międzynarodowych przepływów kapitału.

Wstępny fragment rozdziału zawiera krótką (szczególnie biorąc pod uwagę wielość i złożoność podatków w Polsce) ale wystarczającą, wzbogaconą danymi empirycznymi, prezentację obowiązujących obecnie w Polsce rozwiązań z zakresu opodatkowania. Kolejny fragment (podrozdział 3.2.) dotyczy optymalizacji podatkowej, czyli ogólnie mówiąc działań podejmowanych przez przedsiębiorstwa w celu zminimalizowania obciążeń podatkowych. W ramach tych działań, traktowanych jako planowanie podatkowe (a w przypadku recenzowanej rozprawy istotne jest międzynarodowe planowanie podatkowe) stosowane są różne narzędzia i rozwiązania. Zostały one w skrócie przedstawione, a w zasadzie tylko wymienione (tabela 3.5.) i nie budzą zastrzeżeń. Zwraca jednak uwagę niekonsekwencja

w nazewnictwie gdyż w tytule podrozdziału 3.2. Autor pisze o metodach a w tekście o mechanizmach. W rozdziale podrozdziale 3.3. opisane zostały krajowe i światowe metody opodatkowania przedsiębiorstw. Ten fragment ma charakter informacyjny, wzbogacony danymi statystycznymi a ponadto zawiera interesujące uwagi dotyczące dyskusyjnych kwestii takich m.in. jak sprawiedliwy udział w dochodach podatkowych wynikających z działalności transgranicznej czy unikanie podwójnego opodatkowania. Druga z wymienionych kwestii została szerzej przedstawiona w podrozdziale 4.4. ukazującym istotę, znaczenie jak zagrożenia umów o unikaniu podwójnego opodatkowania, ze szczególnym uwzględnieniem polskich umów.

Rozdział czwarty poświęcony został tylko wybranym aspektom polskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych, a zatem jego tytuł wydaje się być zbyt ogólny. Rozdział ma charakter analityczno-poznawczy; zawiera bowiem dogłębną analizę wybranych zagadnień polskich BIZ na tle świata w latach 2010-2019. Badań dokonano na podstawie bogatych materiałów źródłowych (opracowań UNCTAD, NBP i GUS), przy wykorzystaniu metod statystycznych (metody analizy skupień). Na szczególną uwagę zasługuje interesująca analiza i ocena zmian w produktywności jednostek zagranicznych posiadanych przez polskie przedsiębiorstwa. Badanie przeprowadzone przy wykorzystaniu indeksu Malquista. Uzyskane wyniki stanowią liczący się wkład w rozwój wiedzy z zakresu polskich BIZ.

Rozdział piąty ma charakter teoretyczno-empiryczny i stanowi zasadniczą część postępowania badawczego. We wprowadzeniu do głównych badań (podrozdział 5.1.) Autor ponownie przytoczył cel badawczy oraz hipotezy, jak również syntetycznie wykazał lukę badawczą. Kolejny fragment (podrozdział 5.2.) zawiera prezentację zastosowanych metod i technik badawczych, a więc istotę i zasadność wykorzystania modelu grawitacji w badaniu BIZ, charakterystykę metod estymacji modelu grawitacji, źródła danych wykorzystanych w modelu wraz opisem i uzasadnieniem wybranych do badań 18 krajów oraz horyzontu badań (okres 2010- 2010), a także specyfikację trzech modeli ekonometrycznych wykorzystanych do weryfikacji poszczególnych hipotez badawczych.

Uważam, iż metodyczna część rozdziału, tj. idea i konstrukcja badania jest prawidłowa. Uwagę zwraca jednak bardzo skondensowane ujęcie opisu samego modelu grawitacji (podrozdział 5.2.1) przy nieco szerszym rozwinięciu sposobu szacowania modelu ekonometrycznego. Rozwiązanie takie można uznać jako właściwe, przyjmując, że Autor

celowo nie dokonał przeglądu modeli grawitacyjnych, dążąc do zachowania proporcji objętościowych w pracy.

W dalszej części rozdziału Autor dokonał prezentacji i interpretacji wyników (podrozdział 5.3.) a następnie podsumowania i oceny wyników (podrozdział 5.4) w kontekście weryfikacji przyjętych trzech hipotez badawczych. Podzielałam sformułowaną tu w opinię Autora odnosząca się do dokonanej weryfikacji hipotez.

Rozprawę zamyka zakończenie, w którym Autor podsumował całą pracę, skupiając się na rekapitulacji przeprowadzonego postępowania badawczego oraz wynikających z niego wniosków.

6. Ogólna ocena merytoryczna

Rozprawa spełnia standardy naukowe stawiane pracom doktorskim. Spośród jej zalet należy w wymienić w szczególności:

- kompetentne opracowanie części teoretycznej rozprawy, w której Doktorant wykazał się erudycją w zakresie BIZ. Wspomniane wcześniej bogate piśmiennictwo, które Doktorant przytacza, świadczy o ugruntowanej znajomości podjętej problematyki,
- dobre przygotowanie metodyczne, które umożliwiło dokonanie właściwego wyboru metod badawczych (statystyczno-ekonometrycznych) i ich zastosowanie; potwierdzona tym samym została dojrzałość badawcza Doktoranta,
- przeprowadzenie pracochłonnych badań empirycznych, cechujących się zastosowaniem prawidłowych metod oraz dbałością o rzetelność ich udokumentowania i stosowania (m. in. poprzez staranny dobór kilkunastu państw - głównych odbiorców polskich BIZ) jaki i przemyślany (z metodycznego punktu widzenia) dobór kilkunastoletniego okresu badań – spójnego ze statystykami BIZ.

Do zasadniczego osiągnięcia badawczego Doktoranta, zaliczam wzbogacenie wiedzy dotyczącej polskich BIZ, a w szczególności:

- zidentyfikowanie, głęboka analiza oraz klasyfikacja determinant BIZ występujących w światowej literaturze,
- analiza światowego dorobku w zakresie determinant BIZ odnoszących się do opodatkowania,

- identyfikacja determinant lokalizacji BIZ polskich przedsiębiorstw, ze szczególnym uwzględnieniem czynników podatkowych.

Ostatnie z wymienionych wyżej osiągnięć badawczych jest dokonaniem zasadniczym, polegającym na naukowym wykazaniu wpływu systemu podatkowego na lokalizację i skalę polskich BIZ. Autor tym samym wnosi zweryfikowaną naukowo wiedzę, użyteczną dla rozwoju BIZ polskich przedsiębiorstw

7. Uwagi formalne

Rozprawę oceniam wysoko pod względem formalnym i edytorskim . Została napisana dobrym, przejrzystym i komunikatywnym językiem. Doktorant stosuje prawidłową terminologię, właściwą tematyce rozprawy.

Tok wywodu jest klarowny. Na podkreślenie zasługuje umiejętność prezentacji i oceny analizowanego dorobku teoretycznego. Autor wykazał się także umiejętnością dokonywania wyboru najważniejszych ustaleń naukowych, dzięki czemu w tekście zachowany jest wyraźnie główny nurt rozważań, zapewniający, że czytelnik nie gubi się w szczegółach. Pozytywną cechą rozprawy jest także przestrzeganie zasad przygotowywania prac naukowych, w tym m.in. opatrzenie cytowań odpowiednim odwołaniem do źródeł czy też dobre udokumentowanie wyników.

Drobne uchybienia stylistyczne oraz literówki są sporadyczne.

Konkluzja

Rozprawę doktorską Pana mgra Roberta Matusiaka oceniam pozytywnie z następujących zasadniczych względów:

1. Praca zawiera oryginalne rozwiązanie problemu naukowego,
2. Doktorant dowiódł posiadania rozległej wiedzy teoretycznej w dziedzinie bezpośrednich inwestycji zagranicznych i handlu zagranicznego, a także w zakresie opodatkowania w przepływach kapitału w wymiarze międzynarodowym,
3. Praca wskazuje na dojrzały warsztat badawczy Autorka, a w szczególności na umiejętność prowadzenia narracji, umiejętność doboru metod badawczych oraz prowadzenia analizy i wnioskowania,

4. Praca posiada wartości poznawcze. Stanowi wartościowy wkład w rozwój wiedzy z zakresu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, a w szczególności wiedzy w obszarze powiązań międzynarodowych czynników podatkowych ze skalą, strukturą i przede wszystkim lokalizacją BIZ.

Biorąc pod uwagę wymienione walory naukowe recenzowanej rozprawy uważam, że spełnia ona ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim. W związku z powyższym wnoszę do Rady Naukowej Dyscypliny Nauki o Zarządzaniu i Jakości Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o przyjęcie pracy pana mgra Matusiaka, pt. *Międzynarodowe opodatkowania a lokalizacja polskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych* jako rozprawy doktorskiej i dopuszczenie jej Autora do publicznej obrony.

